

omfattende kildemateriale igennem, rækkende fra folketællinger, skifteprotokoller, fæsteprotokoller og skattemandtal til tingbøger og akter til forskellige sager. Otte skifter fra årene 1691-1719 er dog centrale og benyttes i mange sammenhænge. Ud af dem har forfatteren trukket en række oplysninger om alt muligt fra landgildens udvikling og gårdens indbo til gengifte af enker og folkehold på gårdene. Disse konkrete oplysninger fremstår i hovedsagen solide. Når forfatteren mener at finde en dramatisk landgildeforhøjelse i 1600-tallet, skyldes det dog kun, at de ældre tal er angivet i pund, de senere i tønder, og forfatteren har også misforstået matrikuleringsprincipperne i 1680'erne og rodet dem sammen med 1844-matriklens.

Forfatteren har søgt at gå på tværs af kilderne og disponere materialet tematisk i 20 kapitler om emner som retsstilling (i hovedsagen fæsteforhold), landgilde, hoveri, agerbrug, husdyr, bygninger, inventar, indbo og tøj, formueforhold, myndigheder, selvstyre, aftægt osv. Disse kapitler er i reglen kun på to-seks sider, og de er endda opdelt i et stort antal afsnit af typisk en kvart til en halv sides længde. Alene det store antal afsnit bidrager til, at bogen i høj grad fremstår kalejdoskopisk. Endda er dis-

positionen ikke altid logisk. Det må således undre, at afsnit om formuer og mejerier er anbragt i kapitlet om agerbruget.

Først og fremmest savnes der dog røde tråde, der kan binde fortællingen sammen. Thueslev refererer sine kilder og kommenterer dem i et vist omfang enkeltvis, men de mange afsnit bliver i meget ringe grad samlet til en helhed. Forfatteren er således nok opmærksom på, at tiden omkring landboreformerne sætter skel, men får det aldrig fremstillet i sammenhæng. Vi overlades til at få udviklingen i agerbrug, husdyrhold, indbo, formueforhold osv. præsenteret hver for sig.

Gårdmandsliv i landsbyen Holte 1625-1850 er i hovedsagen en materialsamling. Som sådan er den stort set solid. Ved at læse den igennem får man en række glimt fra den tid, hvor et af landets rigeste kvarterer i dag alene rummede en håndfuld gårdmands- og en halv snes husmandsfamilier. Jeg tør ikke skønne, i hvor høj grad bogen vil have appel til nutidens lokalbefolkning, men det er generelt min opfattelse, at denne form for lokalhistorie appellerer bredest, når den handler om en tid inden for – eller kun lige uden for – mands minde.

Carsten Porskrog Rasmussen

ØKONOMISK OG SOCIAL HISTORIE

Bjarne Stoklund: *Bondefiskere og strandsiddere. Studier over de store sæsonfiskerier 1350-1600*. (Landbohistorisk Selskab, 2000). 224 s., 248 kr.

Den historiske forskning er enig om det danske havfiskeris overregionale betydning i middelalderen. Alligevel har de

fleste undersøgelser kun bearbejdet fiskeriets juridiske og økonomiske sider uden at tage hensyn til dets praktiske forhold. I denne henseende er Bjarne Stoklunds bog om bondefiskere og strandsiddere en stor undtagelse. Ved at beskæftige sig indgående med fiskeriets tekniske side, dets organisation og det

middelalderlige fiskeris sociale potenti-ale byder Stoklund på en ny indgangs-vinkel til emnet. Bogen selv er et nyt værk med gamle rødder. Den er en revideret og aktualiseret udgave af forfatterens historiske speciale fra 1954. Dele deraf blev tidligere publiceret i en artikel i *Handels- og Søfartsmuseets Årbog* 1959. Forfatteren har korrigeret de dele af specialet, som han i dag anser for fejlagtige, og har indarbejdet nyere, egne og andres studier om fiskeriet og dets udøvelse.

Bjarne Stoklund har opdelt sit værk i fem afsnit. I det første kapitel undersøger han det østdanske fiskeris historie og teknik, især den skånske sildefangst i middelalderen. Dernæst behandler han regionen med henblik på fiskeriet og dets sociale miljø. Herefter vender han sig til fiskeriet på Jyllands vestkyst, hvorved hans hovedinteresse retter sig mod fiskeribefolkningens rekruttering ved udgangen af 1500-tallet. I det fjerde kapitel diskuterer forfatteren Johannes Steenstrups historiske studier, som har haft en stor indflydelse på den nordeuropæiske fiskeriforskning i 1900-tallet. Til sidst forsøger Stoklund at indordne de store danske sæsonfiskerier i et historisk perspektiv.

Det første kapitel byder – ved siden af en indledende indordning i den historiske baggrund – på et komprimeret overblik over det middelalderlige østdanske sildefiskeris praktiske udøvelse og dets forskellige fiskeriområder. Her behandler Bjarne Stoklund *mothøgerne* (reglementerne) samt sildefiskeriets organisation, teknik og deltagernes herkomst. Her kan der henvises til nogle interessante punkter: Først undersøger Stoklund udførligt forskellige praktiske metoder i det østdanske fiskeri, især skelner han mellem *udsættere* (fiskere, som bruger garn som sættegarn) og *vragere* (fiskere, som bruger drivgarn) og anvendelsen af disse fiskerimetoder.

Derudover diskuterer han garnets specielle udformning, især to specielle typer, de såkaldte *mansen* og *vantegarnen*. *Mansen* er meget udbredte i Østersøområdet, og forfatteren er i stand til at klarlægge etymologien, idet han påviser betydningsændringerne af begrebet *mansen* gennem århundredernes løb. Derudover fremstiller han kort de østdanske fiskeriområder og -lejer, som fx Falsterbo og Skanør, men også Bornholm, Møn, Øst- og Nordsjælland og Bælterne.

Et af de mest spændende emner i den danske fiskerihistorie gennemgår Stoklund i det andet kapitel, fiskeribefolkningens rekrutteringsområde. Forskningsresultaterne herom, som blev trykt for første gang i årbogsartiklen fra 1959, er anerkendte og ofte citerede. Forfatteren skelner mellem forskellige slags fiskeribefolkning: byfiskere, bondefiskere og strandsiddere. Byfiskerne kan indeles i professionelle erhvervsfiskere og bierhvervsdeltagere i fiskeriet. Den sidste gruppe deltog især i det østdanske sildefiskeri ved høsttid. Ved siden af byfiskerne står den danske fiskeribefolkningens anden velkendte gruppe, bondefiskerne. Stoklunds vigtigste resultat er at vise, at deltagerne i høstfiskeriet stammede ikke blot fra kystområdet, men også fra de indre landsdele. Forfatteren kan indføje høstfiskeriet i den almindelige bondeøkonomi og gør det ved at vise høstfiskernes herkomst fra forskellige miljøer i landbefolkningen. Den tredje hovedgruppe er strandsidderne, en slags fiskere, som var bosat direkte på den åbne kyst, og som drev fiskeri hele året rundt. De fleste af dem hørte til den jordløse husmandsklasse og var et specielt fænomen i 1500-tallet.

Det tredje kapitel handler om vestkystfiskeriet, især på Helgoland og Sønder siden. Det danske fiskeri på Helgoland fandt sted fra 1300-tallet til 1600-

tallet og havde en stor betydning for Ribe bys økonomi. Af stor betydning var fiskeriet også på Jyllands vestkyst, især i de nordlige fiskelejer Tipper, Høge, Tudalhavn og Vesterside og de sydlige hovedlejer på Sønderside. Vestkystfiskeriets storhedstid var i 1500-tallet, og de havde indflydelse på Hertugdømmernes og Hamborgs markeder. Også i denne sammenhæng analyserer Bjarne Stoklund fiskeribefolkningens rekrutteringsområde. Han viser på den ene side, at jordbrug og fiskeri har suppleret hinanden, og på den anden side beskriver han den indflydelse, som de kapitalstærke Ribeborgere og udstyrere havde. I denne sammenhæng fremstiller Stoklund de vigtigste foregangsmænd i Ribe i 1500-tallet og deres engagement i fiskeriet.

Bogen slutter med to kapitler om Johannes Steenstrups fiskerihistoriske teser og de store sæsonfiskerier i historisk perspektiv.

Bjarne Stoklunds bog *Bondefiskere og strandsiddere* er et meget vigtigt bidrag til fiskeribefolkningens sociale topografi og den danske fiskerihistorie i middelalderen og i den nyere tid. Nogle strukturelle og historiske unøjagtigheder og nu forældede synsvinkler forsvinder bag det gode generelle indtryk og de mange facetter, som forfatteren fremviser. Det er synd, at man har måttet vente næsten et halvt århundrede på denne bog.

Carsten Jahnke

Poul R. Kruse (i samarbejde med Niels Møller): *Apotekervæsenets historie i Danmark*. (Danmarks Apotekerforening, 2001). 156 s., 250 kr.

Laudabilis præ ceteris! I bogen gengives den latinske karakterskala fra 1777 ved den farmaceutiske kandidateksamen, og det vil være urimeligt ikke straks at give denne bog førstekarakte-

ren, der på dansk lyder: »Rosværdig frem for de øvrige«.

Værket *De danske Apotekers Historie*, der blev udgivet 1925-85 med beskrivelser af alle apoteker i Danmark, blev i 2001 ajourført med et syvende bind, der tillige indeholder en oversigt over apotekervæsenets historie i Danmark. Danmarks Apotekerforening har udgivet oversigten separat i denne meget smukke og velillustrerede bog. De to forfattere er begge uddannede som farmaceuter. Når fagfolk skriver om deres eget fag, bliver det tit og ofte til en indforstået historie uden de nødvendige perspektiver til det omgivende samfund. Den erklærede hensigt, at give »en samlet oversigt over apotekervæsenets udvikling i Danmark i et samfundshistorisk, videnskabshistorisk og kulturhistorisk perspektiv«, lyder også i det lys voldsomt ambitiøst. Ikke desto mindre bliver hensigten fuldt indfriet.

Det samfundshistoriske perspektiv udfoldes f.eks. i baggrunden for etablering af et egentligt apotekervæsen i Danmark. Den ældste kendte apotekerbevilling er fra 1514, men den blev ikke udnyttet, så derfor er det Willum Unno, der i 1546 fik bevilling til et apotek i Højbrostræde i København, der betragtes som Danmarks første apoteker. Bevillingen til Willum Unno var en del af Christian III's reformpolitik og må også ses i lyset af ophøret af »den gejstlige sundhedstjeneste« efter Reformationen. Herefter tog det fart. Den danske farmacis grundlov blev medicinalordningen af 1672, der først blev ophævet ved apotekerloven af 1913. Indtil 1672 blev der givet 24 apotekerbevillinger (i 20 byer). I en af bogens fremragende tabeller kan udviklingen følges frem til 1997 (s. 43). Den solide samfundsmæssige forankring er med overalt, således f.eks. i beskrivelsen af apoteksoprettelser i først stationsbyer, siden i forstæder, efterhånden som disse udvikles.